

Nr 29.

Av herrar **Molin** i Dombäcksmark och **Sundström**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avsöndringsinnehavares befriande från avgäld.

Vid fjolårets senare riksdag förelåg till behandling en motion nr 9, vari yrkades, att riksdagen måtte besluta om skrivelse till Kungl. Maj:t, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning om på vad sätt och under vilka villkor avsöndringsinnehavare måtte kunna befrias från avgäld och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Jordbruksutskottet avstyrkte motionen, som ock blev av riksdagen avslagen.

De skäl som föranlett utskottet och riksdagen att lämna framställningen utan avseende äro dock enligt vår mening icke hållbara.

I motionen hade såsom en huvudsaklig anmärkning mot lagen den 25 maj 1905 om avgäld från avsöndrad lägenhet framhållits, hurusom densamma i det övervägande flertalet fall, långt ifrån att, såsom väntat varit, betyda befrielse från avgälds erläggande, i stället medfört allenast jämförelsevis mindre betydande nedsättningar i avgäldsbeloppen. Utskottet ville gentemot denna anmärkning erinra, att nämnda lag icke avsett att bereda lägenhetsinnehavare någon ovillkorlig rätt att vinna befrielse från skyldigheten att erlägga avgäld. Den hade tillkommit fastmera för att råda bot på anmärkta missförhållandet, att lägenhet fortfarande skulle bidra till stamhemmans förutvarande skatt trots de jämkningar, som däri skett.

Häremot tillåta sig motionärerna erinra att bestyret med att lagstifta i ifrågavarande hänseende kan anses vara förfelat, då någon ändring till det bättre för vederbörande lägenhetsägare ingalunda kunnat påvisas utan tvärt om att den i stort sett alldeles betydelselösa lindringen med sig dragit i släptåg synnerligen tryckande nya bördor och pålagor, varom de i motionen anförda exemplen bära vittne.

Motionärerna kunna i detta sammanhang ej underlåta att framdraga några ytterligare exempel på hur sagda avgäldslag verkat.

1. Från ett hemman om 529,097 har avsöndrades år 1886 en lägenhet om 5,32 har. Köpesumman var 2,000 kronor utom förbindelse för köparen att utgöra årlig avgäld kontant 12 kronor samt 3 mansdagsverken. Den uppskattade arealen å hemmanet beräknades, då avgälden fastställdes år 1911, till 36,0702 och å avsöndringen till 0,3106 har. Stamhemmanets utskylder efter mantalsberäkning utgjorde vid tiden för avsöndringsupplåtelsen kronor 87,93, varav beräknades (vid jämförelse mellan stamhemmanets och avsöndringens uppskattade areal) å avsöndringen summa summa 75 öre, som alltså fick avdragas ifrån avgäldsbeloppet 12 kronor + 3 dagsverken à 1,75 5,25, tillhopa kronor 17,25, vadan återstod kronor 16,50. Ser man nu efter vad lindringen på 75 öre om året i verkligheten betyder, kommer man till följande överraskande men högst beklagliga resultat.

Avsöndringen är för närvarande taxerad till 1,700 kronor, har alltså 17 vägfyrk. Då vägskatten i orten utgår med 40 öre pr fyrk år avsöndringens innehavare betala kronor 6,80 i vägskatt. Därtill har avsöndringens ägare att underhålla 29 meter landsväg, och torde kostnaden därför lågt beräknas till i medeltal 4 kronor om året. Summa nya pålagor för inalles kronor 10,80, varav endast 75 öre avgår i »lindring».

Den ifrågakvarande lägenhetsägaren får således icke blott betala en årlig avgäld till hemmansinnehavaren av 17,25 — avdraget 75 öre = 16,50 utan även betala vägskatt 6,80 och underhålla 29 meter landsväg 4 kronor = 10,80. Summa 27,30 i stället för förut 17,25. Med all rätt anser sig sagda avsöndringsägare vara misshandlad av lagstiftningen på skillnaden mellan dessa summor eller kronor 10,05.

Det kan ej med fog sägas att den ursprungliga avgälden var någon del av köpeskillingen. Ursprungliga köpesumman var 2,000 kronor. Detta var avsöndringens värde 1886. År 1914 däremot är taxeringsvärdet endast 1,700 kronor och detta trots det avsöndringen givetvis till sin kultur är bättre nu än år 1886.

Utskottets förmodan »att avgälden ofta framstår såsom en delvis privaträttslig företeelse, närmast att anse såsom ogulden köpeskillning, som säljaren förbehållit sig i form av årlig skuldränta, och som sålunda icke rättvisligen kan eller bör utan vidare avskrivas i likhet med sådan avgäld eller beståndsdel av avgäld, som ägt skattebidrags karaktär» håller åtminstone i anförda fall ingalunda streck.

2. Från ett hemman om 364,2150 har verkliga och 35,3846 har uppskattade ägor avsöndrades år 1891 en lägenhet om 32,93 har verkliga och 2,4055 uppskattade ägor. Köpeskillingen var 2,300 kronor med en årlig avgäld av 12 kronor. Stamhemmanets utskylder enligt mantal var vid tiden för avsöndringsupplåtelsen 20 kronor 80 öre. Häri ingick ej utskylderna för avlöning av klockare och präst, som vid samma tid uppgingo till 13,99 kronor. Vid jämförelse mellan stamhemmanets och avsöndringens uppskattade ägor och fördelning av utskylderna efter mantalsberäkning därefter belöpte sig å avsöndringen kronor 1,41, som fick vid fastställelsen av avgälden avdragas från ursprungliga avgäldsbeloppet 12 kronor. Den »överskjutande andelen» bestämdes alltså till 10 kronor 59 öre.

Ser man nu efter vad lindringen hade för konsekvenser med sig finnes, att lägenheten efter ett taxeringsvärde 1914 å 2,000 kronor = 20 vägfyrk å 40 öre pr fyrk erhållit kronor 8 i vägs katt. Därtill kommer underhåll av 18 meter landsväg, ett underhåll, som i betraktande av läge och beskaffenhet i övrigt måste värderas till 5 kronor om året. Tillhopa har alltså sagda lägenhetsinnehavare fått vidkännas nya onera för 13 kronor i stället för det han genom lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsöndrad lägenhet erhållit en »lindring» av kronor 1.41 i avgäldsskyldigheten.

Även i detta fall kan påvisas att köpesumman vid upplåtelsen 1891 (2,300 kronor) var högre än taxerade värdet 1914 (2,000). Ingen torde därför hava panna att påstå att avgälden till någon del kunde vara del av köpeskillingen.

Anförandet av flera exempel torde vara överflödigt. Till jordbruksutskottets begrundande ämna motionärerna ställa ett antal karakteristiska avgäldshandlingar till förfogande.

En för alla sådana avgäldsärenden speciellt nu ovan anförda tvenne exempel gemensam anmärkning är, att utskylder för avlöning åt klockare och präst icke tagits med i beräkningen, varigenom åstadkommits att »avdragen» blivit mindre än de rätteligen bort bliva. Detta skulle bero därpå, att nyssnämnda utskylder icke utgingo efter mantalsberäkning. Detta att utesluta alla onera, som ej utgingo direkt efter mantalet, synes oss vara en av statsmakterna alldeles godtyckligt tagen princip. Vi förmoda att köpare och säljare vid affärernas uppgörande ej uppdrogo sådana hårfina gränser utan betraktade avgälderna endast och allenast såsom avsöndringens tribut till hjälp i stamhemmanets allmänna utskylder och onera, även präst- och klockarelön.

I många fall kan påvisas, att ej ens kostnaderna för in natura under-

håll av landsvägarna tagits med i beräkningen, då det gällt att avväga hur stor andel av utskylderna som belöper sig å avsöndringar.

För så vitt att principen skall gälla att inga andra hänsyn böra tagas än till de förhållanden, som rådde vid tiden för upplåtelsena, torde av det sagda vara ådagalagt, att den hittills gällande beräkningsgrunden i all synnerhet vidkommande utskyldsbeloppen är felaktig. Principiellt felaktigt och orättfärdigt är jämväl att jämförelsen mellan stamhemman och lägenhet endast skall ske efter uppskattade (reducerade) jordvärdearealen. De uppskattningar, varefter man nu går, uppgjordes i allmänhet vid laga skiftena (gradering). Under tiden ifrån laga skiftet intill den tidpunkt, då avsöndringen såldes, kunde å jorden mycket väl såväl å stamhemmanet som å de ägoområden, som kommo att bliva avsöndring, stora förändringar i grad hava åstadkommits. Ett ägoområde, som vid mitten av 1800-talet, enligt skifteshandlingarna hade låg grad, kunde mycket väl på 1880-talet ha blivit uppodlat till första gradens åker eller om odling ej skett å området andra samverkande omständigheter, odlingar i närheten, jordvärdestegring etc., åstadkommit att den vid laga skiftet verkställda graderingen saknat all betydelse som värdemätare av marken. Med det sagda torde ytterligare ha understrukits att beräkningsgrunderna äro felaktiga och godtyckliga.

Då det gäller att bedöma denna fråga, är det visserligen en lätt uppgift att klamra sig fast vid *principen*, att, såsom utskottet uttrycker sig, »den enda säkra utgångspunkten torde vara rättsförhållandenas gestaltning vid tiden för deras uppkomst». Av det sagda och av de exempel, som framdragits, torde framgå, att rättfärdigheten ej kommer till sin rätt genom fasthållandet av sagda princip. Vid bedömandet av frågan torde allt också nuvarande förhållanden få spela in. Man lagstiftar icke för den gångna tiden utan för nutiden och framtiden.

Även jordbruksutskottet har haft en känsla av att icke allt är bra som det är i förevarande avseende.

»Denna synpunkt» (att avgälden är en privaträttslig företeelse, närmast att anse såsom ogulden köpeskilling m. m.), säger utskottet, »kan emellertid icke tillerkännas helt avgörande betydelse för frågan om avgäldernas bestånd, och det har ifrågasatts, huruvida, ur det allmännas synpunkt, den grundsatsen vore fullt försvarlig, att privata rättigheter under alla omständigheter oföränderligt borde upprätthållas. I avseende å sådana privata avgäldsrättigheter, varom här är fråga, har det framhållits såsom varken med modern rättsåskådning överensstämmande eller eljest önskvärt,

att å vissa fastigheter ständigt skulle komma att vila en särskild, vid annan jord ej ifrågakommande avgäld, vars ursprungliga tillkomst endast möjliggjorts genom skattelagstiftningen och som med hänsyn därtill kan betecknas såsom en skatt, men en skatt, som numera erlægges till en enskild man och icke, ens indirekt, till det allmänna.»

Motionärerna taga med tacksamhet fasta på detta för vårt yrkande sympatiska uttalande, i vilket vi i allo instämma.

Däremot kunna vi ej följa jordbruksutskottets tankegång i fortsättningen där det heter:

»Sistnämnda betraktelsesätt var också bestämmande för tillkomsten av lagen angående avlösning av avgäld från avsöndrad lägenhet den 19 april 1907, varigenom innehavare av lägenhet, för vilken avgäld fastställts jämlikt 1905 års lag, tillförsäkrats rätt att även mot bestridande av stamhemmanets ägare, få avgälden avlöst mot ersättning, som, där ej annorlunda avtalats, skall utgå med ett penningbelopp, motsvarande 22 gånger den årliga avgälden.

Det synes utskottet anmärkningsvärt, att motionärerna, vilka ägnat en ingående kritik åt 1905 års lag, icke alls funnit anledning beröra bestämmelserna i 1907 års lag om avlösningrätt, varmed lagstiftningen rörande avgäld blivit fullständig. Genom nämnda bestämmelser har dock avgälden frigjorts från den egenskap av orubblighet, som efter antagandet av 1905 års lag främst kunde giva anledning till missnöje.

Utskottet måste för sin del anse, att lagstiftaren, genom stadgandet om avlösningrätt, på ett lyckligt sätt löst svårigheten att, med ett tillbörligt respekterande av enskildas berättigade intressen, förena nödig hänsyn till det allmänna intresse, som numera utdömt systemet med privata jordavgälder.»

Vi våga sätta i tvivelsmål att först citerade betraktelsesätt var bestämmande för tillkomsten av lagen, angående avlösning av avgäld från avsöndrad lägenhet den 19 april 1907. Icke bliver väl avgälden rättvisare därigenom, att den som skall utgöra densamma meddelas rättighet att friköpa avgälden till kapitaliserade värdet. Jordbruksutskottet lär ej kunna påvisa att rätten till friköp (22 gånger det fastställda avgäldsbeloppet) utgör någon som helst ekonomisk lättnad för avsöndringsägarne. Då motionärerna icke kunnat finna att 1907 års lag givit avsöndringsägarne någon lättnad alls, hava vi icke omnämnt densamma, varav dock jordbruksutskottet tykes tro, att vi skulle vara okunniga om lagens existens. Så »anmärkningsvärt» är det förhållandet. Att lagstiftaren genom stadgandet

om avlösningsrätt skulle hava »på ett lyckligt sätt löst svårigheten att, med ett tillbörligt respekterande av enskildas berättigade intressen, förena nödig hänsyn till det allmännas intresse, som numera utdömt systemet med privata jordavgälden» låter alltför optimistiskt. Vid närmare eftersinnande och med blicken fäst vid förhållandena sådana de verkligen äro torde envar finna att det »lyckliga sättet» icke är något sätt alls ägnat att lösa svårigheterna.

Något annat medel att lösa problemet än detta att helt och hållet avskaffa avgälderna torde ej finnas till hands. Vi tillåta oss härvid citera ett brottstycke av den i föl av oss inlämnade motionen.

»Avgälderna från de redan dem förutan hårt betungade avsöndringsinnehavarna måste bort. I de fall, stammhemmanen i sådant avseende verkligen skulle bli lidande, sedan rättigheter och skyldigheter omsorgsfullt blivit avvägda, är det statens plikt att bekosta avlösningen, då staten själv ytterst rår för det hela och rättvisligen borde taga konsekvenserna av sin egen lagstiftning.

Slopandet av avgälderna bör ske efter hela linjen, även sådana avgälder som redan »lagligen fastställts», vadan en ny lagstiftning i ämnet borde hava retroaktiv verkan. Om det ej torde kunna ifrågasättas, att hemmansägarna skola återbetala de avgälder, som uttagits på laglig väg sedan 1907, så borde dessa penningar vid slutuppgörelsen tagas med i räkningen såsom ett plus till alla de skäl, som tala för att de synnerligen orättvisa avgälderna böra avskaffas åtminstone för framtiden.»

Åberopande i övrigt motiveringen till motionen nr 9 i andra kammaren vid fjolårets senare riksdag och nr 29 vid samma års första riksdag hemställes,

att riksdagen måtte besluta om skrivelse till Kungl. Maj:t, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning om på vad sätt och under vilka villkor avsöndringsinnehavare måtte kunna befrias från avgäld och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 21 januari 1915.

Emil Molin.
Dombäcksmark.

J. R. Sundström.